

НАГОЛОШУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ГОВІРКАХ ЗАХІДНОЇ ПОЛТАВЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТІВ)

*Г. С. Кобирунка, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу діалектології
Інституту української мови НАН України
(Київ, Україна)*

e-mail: Kobyrunka2008@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6615-4924

Статтю присвячено аналізу наголошування прикметників у говірках Західної Полтавщини. Зазначено, що акцентування прикметників є диференційною ознакою в українському діалектному просторі. Це яскраво засвідчують карти Атласу української мови (далі – АУМ), на яких відображено діалектні особливості наголошування прикметників, та дескриптивні студії. Досліджувані говірки, як стверджують діалектологи, не є однорідними. Саме тому й постало запитання: «Чи здиференційовані говірки Західної Полтавщини за ознакою наголошування прикметників?».

Докладний аналіз наголошування прикметників виконано на ґрунті діалектних текстів, представлених у праці «Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів» (ГЗП), де репрезентовані північні середньонаддніпрянські, центральні середньонаддніпрянські, говірки мішаного типу на середньонаддніпрянській основі, а також у хрестоматії діалектних текстів «Говори української мови. Збірник текстів».

Наголошування прикметників проаналізовано відповідно до семантико-граматичних підкласів, кожен із яких має свої особливості в акцентуванні. Визначено тенденції наголошування прикметників у говірках Західної Полтавщини.

Ключові слова: наголошування, говірки, діалектна система, прикметники, Західна Полтавщина.

Актуальність дослідження полягає в необхідності привернути увагу мовознавців до проблеми вивчення діалектної акцентної системи, яка й нині залишається на периферії наукових розвідок. Для повноти представлення діалектної мови необхідна інформація про всі мовні рівні, зокрема й про акцентологію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спостереження над діалектною акцентуацією мали спорадичний характер, дослідники виявляли найтиповіші акцентні особливості в говірках, зокрема це праці І. Ф. Омеляненка, В. П. Латти, П. Є. Ткачука, І. О. Варченка, П. П. Чучки, А. Д. Очеретного, О. Ковач, Г. С. Кобирунки.

Мета статті – проаналізувати наголошування прикметників у говірках Західної Полтавщини, які за АУМ є частиною середньонаддніпрянського говору.

Матеріали й методи. Джерелом описового дослідження акцентуації прикметників слугували діалектні тексти як цілість, що представлені в збірнику діалектних текстів «Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів» (ГЗП) і репрезентують північні середньонаддніпрянські, центральні середньонаддніпрянські, говірки мішаного типу на середньонаддніпрянській основі, а також хрестоматії діалектних текстів «Говори української мови. Збірник текстів» (Тексти).

Результати дослідження та їх обговорення. У структурах прикметників українських діалектів дослідники виявляли і виявляють спільні та специфічні, вузьколокальні риси, що проявляються в утворенні різноманітних відмінкових закінчень, у послідовному чи непослідовному розрізненні твердої і м'якої груп. Для більшості південно-східних говірок характерні тверда і м'яка основи прикметників (ця риса збереглася від давнини). Водночас у деяких південно-східних говірках, зокрема південно-східної Полтавщини та слобожанських, дослідники зафіксували вплив м'якої групи на тверду, напр.: наз. відм.

одн. ба^лгат'ий, зе^лен'ий [1, с. 107–116]. Ф. Т. Жилко кваліфікує таке явище як гіперичне, що виникло внаслідок міждіалектних контактів¹ [7, с. 88–91].

Варіативність закінчень та форм прикметників в українських діалектах, на думку С. П. Бевзенка, може бути зумовлена дією різних чинників, одним із яких є акцентуація [1, с. 109–115]. Наголошування прикметників є диференційною ознакою в українському діалектному просторі. Про це яскраво свідчать дескриптивні [8, с. 150–161], лінгво-географічні дослідження, зокрема карти Атласу української мови (далі – АУМ), на яких відображено діалектні особливості наголошування прикметників, зокрема таких: якісних вуз'киї, вох'киї, т'іс'ниї – вуз'киї, вох'киї, т'іс'ниї (АУМ, т. 2, к. 131), р'ас'ниї – р'ас'ниї (АУМ, т. 1, к. 154); відносного капус'т'аниї – кап'ус'т'аниї (АУМ, т. 1, к. 111); якісних із суф. -еньк: б'ілен'киї, то'нен'киї, ле'ген'киї – б'ілен'киї, то'нен'киї, ле'ген'киї (АУМ, т. 1, к. 155, 355).

Середньоаддніпрянський мовно-територіальний континуум – неоднорідний. Г. І. Мартинова, виконавши системний аналіз фонології і фонетики середньоаддніпрянських говірок, виокремила такі групи говірок: «центральної, або аддніпрянської; північної середньоаддніпрянської з окремими рисами східно- і середньополіського діалектів; західної середньоаддніпрянської з елементами волинського й подільського говорів південно-західного наріччя; східної середньоаддніпрянської, що є говірками мішаного типу з окремими рисами північного й південно-західного наріччя; південної середньоаддніпрянської ...як говірки мішано-перехідного типу» [12, с. 252, к. 31]. «Говірки Західної Полтавщини, – як зазначає дослідниця, – належать до північної, центральної та східної зон середньоаддніпрянського говору»² [11, с. 6].

Середньоаддніпрянські говірки здиференційовані також і за ознакою наголошування: західним говіркам властивий парокситонний наголос займенників (мого, т'вого), числівника (одного), дієслів 1 ос. одн. (воз'у, н'рос'у, ход'у), наголошування закінчення дієслів (н'їде, н'їдем), варіантне наголошування іменника дрова (дрова і д'рова); північним говіркам – пересунення наголосу в іменнику руно, см'їт'а; південним – вузол [6, с. 602; 10, с. 12]. Закономірно постає запитання: «Чи здиференційовані говірки Західної Полтавщини за ознакою наголошування прикметників?».

В українських говірках у цілому та середньоаддніпрянських зокрема, так само як і в українській літературній мові, прикметники не є однорідними за функційно-семантичним навантаженням, вони диференційовані на два семантико-граматичні підкласи: прикметники первинні, чи непохідні, та вторинні, чи похідні. Наголошування прикметників проаналізовано відповідно до семантико-граматичних підкласів.

Якісні прикметники

І. Непохідні, або первинні прикметники, морфологічно членовані тільки на корінь і закінчення, їм властиві два акцентні типи: а) із кореневим наголосом (новий(у))³ (ГЗП, с. 33, 173); б) із флексивним наголосом (ста^лре (ГЗП, с. 33).

А. Первинні прикметники з кореневим наголошуванням. Цей акцентний тип утворюють двоскладові прикметники з однокладовою основою та трискладові прикметники з двоскладовою основою, серед яких і прикметники з повноголосними формами:

1.1. Двоскладові прикметники⁴: б'ідний (-і) (ГЗП, с. 28; Тексти, с. 436), б'іла (-ий; -і) (Тексти, с. 448; ГЗП, с. 30, 38, 144), босий (-а) (Тексти, с. 434; ГЗП, с. 39), в'іл'ні (Тексти,

¹ Докл. про причини перетворення м'якої основи на тверду і навпаки, а також збереження м'яких основ прикметників у говірках див.: [7, с. 88–89; 1, с. 107–108; 15, с. 221–233].

² Докл. про кваліфікацію говірок Полтавщини як мовно-територіальної одиниці українського діалектного простору див. [11, с. 3–12].

³ Прикметники в досліджуваних говірках можуть мати різне фонетичне оформлення. У запропонованому дослідженні подано лише один із фонетичних варіантів та лише ту граматичну форму прикметника, яку зафіксовано в діалектному тексті; у дужках наведено відмінкові закінчення прикметників, які представлені в текстах.

с. 449), *га́рна* (-ий; -е) (Тексти, с. 445, 449; ГЗП, с. 108, 147, 151), *го́л'ий* (ГЗП, с. 147), *до́брый* (-ой; -е) (ГЗП, с. 37, 147, 153), *доў́га* (Тексти, с. 446), *жи́вий* (Тексти, с. 436), *к'р'е́нкойі* (ГЗП, с. 38), *к'ру́гл'і* (ГЗП, с. 144), *ло́вкий* (-ого; -а) (ГЗП, с. 27, 28), *пу́т'н'а* (ГЗП, с. 28), *р'і́дна* (-их) (Тексти, с. 436, 449), *русу́йу* (ГЗП, с. 48), *с'в'і́жим* (ГЗП, с. 110), *ста́ре* (Тексти, с. 436), *Товста́* (ГЗП, с. 148), *ц'і́лий* (-у) (Тексти, с. 434; ГЗП, с. 35; 151, 198), *чо́рне* (Тексти, с. 439);

1.2. Трискладові прикметники з наголосом на другому складі: *ви́сока* (ГЗП, с. 38), *по́гана* (Тексти, с. 434; ГЗП, с. 28, 109), *чи́рвоного* (Тексти, с. 446);

1.3. Трискладові повноголосні форми прикметників із наголосом на другому складі: *ви́л'ика* (-ий; -і) (ГЗП, с. 112, 147, 150), *здо́ровий* (ГЗП, с. 27, 149), *хо́л'одного* (ГЗП, с. 31), *хо́роший* (-і) (Тексти, с. 437; ГЗП, с. 31).

Б. Первинні прикметники з флексивним наголошуванням. Цей акцентний тип утворюють двоскладові прикметники з односкладовою основою та трискладові повноголосні форми з двоскладовою основою:

1.1. Двоскладові якісні прикметники з односкладовою основою: *зл'у́ха* (ГЗП, с. 31), *зни́л'ойі* (ГЗП, с. 28), *голу́ба* (Тексти, с. 448), *густе́* (Тексти, с. 445), *ду́рне* (ГЗП, с. 27), *жи́вий* (-их) (ГЗП, с. 145, 151), *про́стий* (Тексти, с. 444), *р'ас'ні́* (Тексти, с. 446), *си́р'ій* (ГЗП, с. 151), *ста́ра* (Тексти: с. 431, 435), *чу́же'іх* (ГЗП, с. 29);

1.2. Трискладові якісні прикметники з повноголосними формами: *моло́ди́* (-а) (Тексти, с. 434, 438, 441).

II. Похідні, чи вторинні прикметники, ознака яких «сформувалася на основі зв'язку з предметом, дією, процесом, кількістю або обставинною ознакою» [5, с. 265–266], крім кореня та флексії, у своєму складі мають й інші морфеми, які можуть перетягувати наголос на себе. З огляду на це, передбачувані є той факт, що похідним прикметникам можуть бути властиві чотири акцентні типи: а) префіксальний – із наголосом на префіксі; б) кореневий – із наголосом на корені (*м'я́к'ен'ке*, *же́л'езнийе*); в) суфіксальний – із наголосом на суфіксі (*де́р'еу́йаний*, *чу́мац'ка*); г) флексивний – із наголосом на закінченні (*торхв'а́не*).

Якісні прикметники

Похідним якісним прикметникам у досліджуваних говірках властиві три акцентні типи: кореневий, суфіксальний та флексивний. Якісних прикметників із префіксальним наголошуванням не зафіксовано.

А. Похідні якісні прикметники з кореневим наголошуванням. Цей акцентний тип властивий трискладовим префіксально-суфіксальним прикметникам з дво- та трискладовою основою та прикметникам із суф. -и-, за допомогою якого утворено вищий ступінь порівняння, зокрема:

1.1. Трискладові префіксально-суфіксальні прикметники з дво- та трискладовою основою, які утворилися від іменників та прикметників: *зас'л'ужиний* (ГЗП, с. 147), *на́йменшому* (Тексти, с. 439), *ни́годна* (ГЗП, с. 148), *ни́грамотному* (ГЗП, с. 147), *ни́р'ідна* (ГЗП, с. 149), *пол'ук'ругл'е* (ГЗП, с. 146);

1.2. Двоскладові прикметники із суф. -и-: *ме́н'шим* (ГЗП, с. 153), *са́мий ме́нший* (ГЗП, с. 31), *ста́рша* (ГЗП, с. 144), *товши́й* (ГЗП, с. 26).

Б. Похідні якісні прикметники з суфіксальним наголошуванням. Цей акцентний тип властивий три-, чотирискладовим прикметникам зі зменшено-пестливим суф. -еньк- та суф. -и́и-, за допомогою якого утворюють вищий ступінь порівняння прикметників, зокрема:

⁴ Ми усвідомлюємо, що склади та морфеми – одиниці двох різних рівнів внутрішньої структури слова, але, як зазначає Н. Ф. Клименко, «в цьому випадку важливо враховувати словесний наголос і встановлювати позицію морфеми щодо нього. Складоподіл кожного прикметника – перший крок визначення місця акцентуації морфеми» [14, с. 87].

1.1. Три-, чотирискладові прикметники з дво- та трискладовою основою, які утворилися за допомогою суф. **-еньк-** від прикметників із наголосом на корені чи на закінченні: а) прикметники, що утворилися від прикметників із наголосом на закінченні, напр.: *ма|л'а* – *ма|л'ен'ке* (и, а) (ГЗП, с. 28, 34; Тексти, с. 435): *мн'а|кен'ке* (ГЗП, с. 154, 168), *ни|зен'ка* (Тексти, с. 440); б) прикметники, які утворилися від прикметників із наголосом на корені, напр.: *б'ідний* – *б'іднен'к'і* (ГЗП, с. 192): *дов|ген'к'і* (ГЗП, с. 57), *ве|л'и|чен'ка*, *но|вен'кий* (ГЗП, с. 300), *пога|нен'киї* (-е; -а) (Тексти, с. 434; ГЗП, с. 142, 150), *ста|рен'ка* (-ий, -е, -ого, -их) (ГЗП, с. 44, 103; Тексти, с. 441), *товс|тен'ке* (ГЗП, с. 26), *то|нен'кий* (-а; -у) (ГЗП, с. 26, 168, 200);

1.2. Прикметники з повноголосними формами: *здо|ро|вен'ка* (ГЗП, с. 28).

Зауважимо, що наголос прикметників із суф. **-еньк-** є диференційною ознакою в українському діалектному просторі. Це яскраво засвідчують карти АУМ [АУМ, т. 1: к. 155, 355].

1.3. Три-, чотирискладові прикметники з суф. **-иш-**, за допомогою якого утворюють прикметники вищого ступеня порівняння, пор.: *доб|р'ишій* (-е) (ГЗП, с. 31, 111, 190), *са|мий доб|р'ишій* (ГЗП, с. 112), *др'і|бн'іше* (ГЗП, с. 146), *споко|йн'иш'і* (ГЗП, с. 179);

1.4. Прикметники найвищого ступеня порівняння простої форми, які зберігають наголос форми вищого ступеня порівняння простої форми: *найваж|н'іше* (Тексти, с. 431).

Відтягнення наголосу на суфіксальний голосний у формах вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників зафіксовано і в східноукраїнських пам'ятках, його відбивають пам'ятки кінця XVI – поч. XVII ст. [13, с. 164; 3, с. 90–91].

Суфіксальне наголошування прикметників підтверджує думку Л. Л. Васильєва про те, що наголос ніби тримає рівновагу слова в багатоскладових словах «неначе боячись порушити рівновагу слова, уникає кінцевих складів і намагається зайняти *серединний* склад» [2, с. 143–144]. Характеристику наголосу як центра ваги слова підтверджують дослідження з історичної акцентології [16, с. 102], сучасної української літературної мови [4, с. 25; 14, с. 66–153], а також дослідження щодо місця словесного наголосу за допомогою статистичного опису [9, с. 74].

Відносні прикметники

Відносні прикметники в досліджуваних говірках функціонують із кореневим, суфіксальним та флексивним акцентними типами. Відносних похідних прикметників, так само як і якісних похідних, із префіксальним наголошуванням не зафіксовано.

А. Відносні прикметники з кореневим наголошуванням. Цей акцентний тип властивий дво-, трискладовим прикметникам із суф. **-н-**; три-, чотирискладовим прикметникам із суф. **-ян-**; три-, чотирискладовим прикметникам із суф. **-ськ-** та ін., зокрема:

1.1. Дво-, трискладові прикметники з одно-, двоскладовою основою, які утворилися від іменників за допомогою суф. **-н-**, зберігаючи наголос твірного слова, напр., *го|род* – з *го|родн'ойі* (ГЗП, с. 31): *жи|л'ізни* (ГЗП, с. 27), *жи|тн'ій* (-ого) (ГЗП, с. 111), *ра|н'ойі* (ГЗП, с. 144), *с|н'іжний* (ГЗП, с. 31), *то|варний* (ГЗП, с. 39), *у т|рахторн'і* (Тексти, с. 447);

1.2. Три-, чотирискладові прикметники із дво-, трискладовою основою, які утворилися за допомогою суф. **-ян-**, зберігаючи наголос твірного слова, напр., *д|лина* – *д|лин'ан'і* (ГЗП, с. 202): *на ка|пуст'аному* (-х) (ГЗП, с. 111);

1.3. Три-, чотирискладові прикметники із дво-, трискладовою основою, які утворилися за допомогою суфікса **-ськ-**, зберігаючи наголос твірного слова, напр., *ха|р'к'ів* – *ха|р'к'івс'кий* (ГЗП, с. 144): *в бу|галтирс'ку* (ГЗП, с. 144), *в Комсо|мол'с'кому* (ГЗП, с. 147), *мос|ковс'ка* (ГЗП, с. 144), *прол'є|тарс'ка* (ГЗП, с. 144), *ча|найїс'к'і* (Тексти, с. 450), але: *му|жис'ка* (ГЗП, с. 38).

Водночас зауважимо, що в досліджуваних говірках спостережено варіантне наголошування прикметника *укра|їнс'к'ий* (ГЗП, с. 35) – *укра|їнс'кий* (ГЗП, с. 46), яке, на нашу думку, можна пояснити функціонуванням двох акцентних типів: давнього – на корені і новішого – на флексії.

1.4. Чотирискладовий прикметник із трискладовою основою, який утворився за допомогою суф. -ив-, зберігаючи наголос іменника, напр., ¹мил'іс'т' – ¹милостивий (ГЗП, с. 151);

1.5. Трискладовий префіксально-суфіксальний прикметник із двоскладовою основою, який зберігає наголос непохідного іменника, пор.: *муж* – ¹замуж – ¹замужн'і (ГЗП, с. 28).

Б. Відносні прикметники із суфіксальним наголошуванням. Цей акцентний тип властивий трискладовим прикметникам із суф. -ев-, -ов- та три-, чотирискладовим прикметникам із суф. -ан-, -ян-, зокрема:

1.1. Трискладові прикметники із двоскладовою основою, які утворилися за допомогою суф. -ев-, -ов-, не зберігаючи наголосу твірного іменника, напр., ¹вишн'а – ¹вишн'ева (Тексти, с. 448): *цигловий* (ГЗП, с. 191), а також сюди зараховуємо й прикметник *тр'охл'т'ров'ий* (ГЗП, с. 149), який утворився складанням основ;

1.2. Три-, чотирискладові прикметники з дво-, трискладовими основами, які утворилися за допомогою суф. -ан-, -ян-, не зберігаючи наголосу твірних іменників, напр., *зречка* – *зричаний* (-у, -им) (ГЗП, с. 188, 287): *дириг'ан'і* (-ій) (ГЗП, с. 111, 146), *коноп'ана* – *з конопил'* (ГЗП, с. 109), *пол'отн'ана* (-ому; -і; -іх) (ГЗП, с. 129, 149, 155, 199), *чирп'яна* (-і) (ГЗП, с. 123, 285).

Перенесення наголосу на суфіксальний голосний – явище давнє, його відбивають українські пам'ятки XVI – поч. XVII століть; зокрема, у прикметниках із суф. -ан-, -ов- зафіксовано три акцентні типи: із наголошеним коренем, суфіксом та закінченням, але більшість прикметників мала наголос на суфіксальному голосному [3, с. 86–87, 89].

В. Відносні прикметники з флексійним наголошуванням. Цей акцентний тип властивий трискладовим прикметникам із суф. -ан-, -ян-, -н-, зокрема:

1.1. Трискладовим прикметникам із двоскладовою основою, які утворилися за допомогою суф. -ан-, -ян-, не зберігаючи наголосу твірних іменників, напр., *вода* – *вод'аний* (Тексти, с. 445), *дошчаний* (ГЗП, с. 187), *парова* (ГЗП, с. 149), *носов'і* (ГЗП, с. 48);

1.2. Двоскладовий прикметник з однокладовою основою, який утворився за допомогою суф. -н-, не зберігаючи наголосу твірного іменника, напр., *страш'не* (-а) (ГЗП, с. 27, 31, 39).

Присвійні прикметники

Присвійні прикметники в досліджуваних говірках зафіксовано лише з кореневим наголошуванням. Цей акцентний тип утворюють такі прикметники:

1.1. Трискладові прикметники з двоскладовою основою, які утворені від іменників II відміни за допомогою суфікса -ов-, зберігаючи наголос твірного іменника, напр., ¹бат'ко – ¹бат'кова (Тексти, с. 431);

1.2. Трискладові прикметники з двоскладовою основою, які утворені від іменників I відміни та іменника III відміни *мати*, за допомогою суфікса -ин-, зберігаючи наголос твірного іменника, напр., ¹мама – ¹матин (ГЗП, с. 146), ¹мати – ¹материна (Тексти, с. 431), ¹матирина (ГЗП, с. 151).

Висновки й перспективи. Отже, у досліджуваних говірках усталилися такі тенденції наголошування прикметників:

1. Зберігати наголос форми наз. в. одн. у словозмінній парадигмі⁵. Цю тенденцію зафіксовано в якісних та відносних прикметниках.

⁵ Висновок зроблено на підставі тих словозмінних форм прикметника, які зафіксовано в проаналізованих джерелах. Зауважимо, що в монологічному мовленні можуть бути представлені не всі відмінкові форми, тому й проілюстровано лише ті форми, які зафіксовано в діалектних текстах. За нашими спостереженнями частотність уживання відмінкових форм прикметника в діалектному тексті така: називний відмінок однини, називний відмінок множини, родовий відмінок однини, місцевий відмінок однини.

2. Зберігати наголос твірного іменника. Ця тенденція властива якісним, відносним та присвійним прикметникам, зокрема:

– трискладовим префіксально-суфіксальним якісним прикметникам, у яких додавання префікса не впливає на місце наголосу в прикметниках, пор.: ¹меншому – ¹найменшому, ¹р'ідна – ¹нир'ідна;

– дво-, три-, чотирискладовим відносним прикметникам, утворених за допомогою суфіксів -н- (¹жито – ¹житн'ий), -ян- (¹лина – ¹лин'ан'і), -ськ- (¹хар'к'ів – ¹хар'к'івс'кий), -ив- (¹милостивий);

– присвійні прикметники, утворені від іменників I та II відмін за допомогою суфікса -ин- (¹мама – ¹мамин), -ов- (¹бат'ко – ¹бат'кова).

3. Перетягувати наголос із кореня чи флексії на суфікси -еньк- (¹довгий – ¹довг^{ен}'к'і), -иш- (¹доб^р'иший, ¹найваж^н'іше); -ев-, -ов- (¹вишн'а – ¹виш^{не}ва); -ан-, -ян- (¹гречка – ¹гричаний), але в тих відносних прикметниках, утворених від іменників, у яких є збіг приголосних перед закінченням, наголос переходить на закінчення -ан-, -ян- (¹вода – ¹вод'аний, ¹пара – ¹парова).

4. Наголошувати корінь прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння із суф. -иш- (¹малий – ¹мениший).

5. Говірки Західної Полтавщини не здиференційовані за ознакою наголошування прикметників.

Уважаємо, що дослідження української діалектної акцентної системи необхідно продовжувати, перспективним видається виявляти не окремі особливості в наголошуванні, а подати акцентуації як системи всіх українських говірок із подальшим з'ясуванням релевантних рис і процесів, які репрезентували б діалект як цілість.

Список використаної літератури

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
2. Васильев Л. Л. О значении каморы в некоторых древнерусских памятниках XVI – XVII веков: К вопросу о произношении звука *о* в великорусском наречии. Ленинград, 1929. 162 с.
3. Веселовська З. М. Наголос у східнослов'янських мовах початкової доби формування російської, української та білоруської націй (кінець XVII – початку XVIII століть). Харків : Вид-во Харківського ун-ту, 1970. 163 с.
4. Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів : Біблос, 2002. 578 с.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
6. Гриценко П. Ю. Середньонадніпрянський говір / П. Ю. Гриценко. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 602.
7. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ : Рад. шк., 1966. 315 с.
8. Кобирина Г. С. Современные акцентные типы прилагательных в говорах Чернобыльской зоны как рефлексы праславянских акцентных парадигм. *Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова. Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 2015–2017*. Москва, 2018. С. 150–161.
9. Коптилов В. В. О статистическом описании места словесного ударения. *Прикладная лингвистика и машинный перевод*. Киев : Издательство Киевского университета, 1962. С. 72–75.
10. Мартинова Г. І. Вступ. *Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів*. Черкаси : Видавець : Чабаненко Ю. А., 2013. С. 3–17.
11. Мартинова Г. І. Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів / Упорядник: Г. І. Мартинова. Відповідальний редактор: Т. В. Щербина. Черкаси : Видавець : Чабаненко Ю. А., 2012. 324 с.
12. Мартинова Г. І. Середньонадніпрянський діалект. Фонологія і фонетика. Черкаси : Тясмин, 2003. 367 с.
13. Митрополит Іларіон. Український літературний наголос. Вінніпег, 1952. 304 с.
14. Морфемна структура слова / Т. О. Грязнухіна [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1979. 334 с.
15. Прилипко Н. П. Називний відмінок однини прикметників чоловічого роду в говорах української мови. *Праці XII республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наукова думка, 1971. С. 221–233.
16. Скляренко В. Г. Історія акцентуації іменників а-основ української мови. Київ, 1969. 148 с.

Список використаних джерел

АУМ Атлас української мови : В 3 т. / АН Української РСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні та ін. ; редкол. : І. Г. Матвіяс (голова) та ін. Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. Київ,

1984. 91 с., 350 арк. карт; Т. 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ, 1988. 520 с.; Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. Київ, 2001. 267, [4] с., 183 арк. карт.

Тексти Говори української мови. Збірник текстів / Укл. С. Ф. Довгопол, А. М. Залеський, Н. П. Прилишко. Київ : Наукова думка, 1977. 592 с.

ГЗП Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів / Упорядник: Г. І. Мартинова. Відповідальний редактор: Т. В. Щербина. Черкаси Видавець : Чабаненко Ю. А., 2012. 342 с.

References

1. Bevzenko, S. P. (1980). *Ukrainska dialektolohiia* [Ukrainian dialectology]. Kyiv : Vyshcha shkola, 248 (in Ukr.).
2. Vasil'ev, L. L. (1929). O znachenii kamory v nekotorykh drevnerusskikh pamyatnikakh XVI–XVII vekov: K voprosu o proiznoshenii zvuka o v velikorusskom narechii [On the significance of the chamber in some ancient Russian monuments of the XVI – XVII centuries: On the question of the pronunciation of the sound o in the Great Russian dialect]. Leningrad (in Russ.).
3. Veselovska, Z. M. (1970). Naholos u skhidnoslovianskykh movakh pochatkovoi doby formuvannia rosiiskoi, ukrainskoi ta biloruskoi natsii (kinets XVII – pochatku XVIII stolit) [Emphasis in the East Slavic languages of the early days of the formation of the Russian, Ukrainian and Belarusian nations (XVII–XVIII centuries)]. Kharkiv : Vyd-vo Kharkivskoho un-tu, 163 (in Ukr.).
4. Vynnytskyi, V. M. (2002). *Ukrainska aktsentna systema: stanovlennia, rozvytok* [Ukrainian accent system: formation, development]. Lviv : Biblos, 578 (in Ukr.).
5. Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H., Zahnitko, A. P., Sokolova, S. O. (2017). *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia* [Grammar of modern Ukrainian literary language. Morphology]. Kyiv : Vydavnychy dim Dmytra Buraho, 752 (in Ukr.).
6. Hrytsenko, P. Y. (2007). *Serednonaddniprianskyi hovir* [Middle Dnieper dialect]. In : *Ukrainska mova. Entsyklopediia* [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 602 (in Ukr.).
7. Zhylko, F. T. (1966). *Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy* [Essays on the dialectology of the Ukrainian language]. Kyiv : Rad. shk., 315 (in Ukr.).
8. Kobirinka, G. S. (2018). *Sovremennye akcentnye typy prilagatel'nykh v govorakh Chernobyl'skoj zony kak refleksy praslavyanskikh akcentnykh paradigm* [Modern accent types of adjectives in the dialects of the Chernobyl zone as reflexes of Proto-Slavic accent paradigms]. In : *Trudy Instituta russkogo yazyka im. V. V. Vinogradova. Obshcheslavyanskij lingvisticheskij atlas. Materialy i issledovaniya 2015–2017* [Proceedings of the Institute of Russian Language. V. V. Виноградова. All-Slavic linguistic atlas. Materials and research 2015–2017]. Moskva, 150–161 (in Russ.).
9. Koptilov, V. V. (1962). O statisticheskom opisanii mesta slovesnogo udarenia [About the statistical description of the place of verbal stress]. In : *Prikladnaya lingvistika i mashinnyj perevod* [Applied linguistics and machine translation]. Kiev : Yzdatelstvo Kyevskoho unyversyteta, 72–75 (in Russ.).
10. Martynova, H. I. (2013). Vstup [Introduction]. In : *Hovirky Cherkashchyny. Zbirnyk dialektnykh tekstiv* [Dialects of Cherkasy region. Collection of dialect texts]. Cherkasy : Vydavets : Chabanenko Yu. A., 3–17 (in Ukr.).
11. Martynova, H. I. (2012). *Hovirky Zakhidnoi Poltavshchyny. Zbirnyk dialektnykh tekstiv* [Dialects of Western Poltava region. Collection of dialect texts]. H. I. Martynova (Compiler). T. V. Shcherbyna (Ed.). Cherkasy : Vydavets : Chabanenko Yu. A., 324 (in Ukr.).
12. Martynova, H. I. (2003). *Serednonaddniprianskyi dialekt. Fonolohiia i fonetyka* [Middle Dnieper dialect. Phonology and phonetics]. Cherkasy : Tiasmyn, 367 (in Ukr.).
13. Mytropolyt, Ilarion. (1952). *Ukrainskyi literaturnyi naholos* [Ukrainian literary emphasis]. Vinnipeh (in Ukr.).
14. Hriaznukhina, T. O. (Ed.) ta in. (1979). *Morfemna struktura slova* [Morpheme word structure]. Kyiv : Naukova dumka, 334 (in Ukr.).
15. Prylypko, N. P. (1971). *Nazyvnyi vidminok odnyny prykmetnykiv cholovichoho rodu v hovorakh ukrainskoi movy* [Noun singular of masculine adjectives in Ukrainian dialects]. In : *Pratsi XII respublikanskoj dialektolohichnoi narady* [Proceedings of the XII Republican Dialectological Conference]. Kyiv : Naukova dumka, 221–233 (in Ukr.).
16. Skliarenko, V. H. (1969). *Istoriia aktsentuatsii imennykiv a-osnov ukrainskoi movy* [History of accentuation of nouns of a-bases of the Ukrainian language]. Kyiv (in Ukr.).

G. S. KOBRYNKA. EMPHASIS OF ADJECTIVES IN THE DIALECTS OF WESTERN POLTAVA REGION (BASED ON DIALECT TEXTS)

Summary. Introduction. The article is devoted to the analysis of the emphasis of adjectives in the dialects of Western Poltava region. It is noted that the emphasis of adjectives is a differential feature in the Ukrainian dialect space. This is clearly evidenced by descriptive and linguogeographical studies, in particular, the maps of the Atlas of the Ukrainian language reflect the dialectal features of the emphasis

on qualitative and relative adjectives. The dialects studied, according to dialectologists, are not homogeneous. That is why the question arose: "Are the dialects of Western Poltava differentiated on the basis of emphasizing adjectives?"

The need to draw the attention of linguists to the problem of studying the dialect accent system, which still remains on the periphery of scientific research, is emphasized. After all, for the completeness of the presentation of a dialect language, information about all language levels, including accentology, is needed.

Purpose. A detailed analysis of the emphasis of adjectives is carried out on the basis of dialect texts as a whole, which are presented in the collection of dialect texts – the dialect of Western Poltava. Collection of dialect texts (CZP) - and represent the northern Middle Dnieper, central Middle Dnieper, mixed dialects on the Middle Dnieper basis, as well as textbooks of dialect texts – Dialects of the Ukrainian language. Collection of texts (Texts).

The emphasis of adjectives is analyzed according to the semantic-grammatical subclasses, each of which has its own peculiarities in emphasis.

Results. As a result of the research, the tendencies of stressing adjectives in the dialects of Western Poltava region were determined.

Conclusion. Based on the analysis, it is concluded that the dialects of Western Poltava are not differentiated on the basis of emphasis on adjectives.

It is emphasized that the study of the Ukrainian dialect accent system should be continued.

Key words: emphasis, dialects, dialect system, adjectives.

Надійшла до редакції 16.09.20

Прийнято до друку 18.10.20